

Kuka pääsee museoon?

Museoviraston jakamat avustukset innovatiivisiin hankkeisiin
kulttuurisen yhdenvertaisuuden edistäjänä

Kulttuuria kaikille
Kultur för alla
Culture for All

Sari Salovaara
 Valtion taidemuseo
 Taidemuseoalan kehittämisyksikkö Kehys
 Kulttuuria kaikille -palvelu
 2007

Kuka pääsee museoon?

Museoviraston jakamat avustukset innovatiivisiin hankkeisiin
 kulttuurisen yhdenvertaisuuden edistäjänä

Sisältö

1. Johdanto	3
2. Museoviraston jakamat avustukset innovatiivisiin hankkeisiin	3
3. Kysely avustuksen vuosina 2001-2006 saaneille museoille	4
<ul style="list-style-type: none"> Mitä innovatiivisen hankkeen teema-alueita painotettiin Minkälaiseen toimintaan suuntauduttiin saavutettavuuden edistämiseksi Yhdenvertaisuutta – kenelle Käytännön toimia yhdenvertaisuuden edistämiseksi Hankkeessa tehty yhteistyö Hankkeen vaikutukset museossa Hankkeen vaikutukset museon käyttäjien kokemuksiin Laitteita ja varusteita hankittiin Yllätyksiä ja haasteita Uutta ja innovatiivista Mitä mieltä avustuksesta? 	
4. Tyyppivastaukset ja epätyypilliset vastaukset	14
5. Arviointia ja pohdintaa	15
<ul style="list-style-type: none"> Avustuskäytännöt Avustuksen teemat ja niiden toimivuus Hankkeiden myötä parempaa saavutettavuutta Kuka pääsee museoon? Yhdenvertaisuutta – kattavasti vai kapeasti, kestävästi vai hetkellisesti? 	

Liitteet

1. Johdanto

Mitä tapahtuu museoissa kun ne voivat hakea ja saada avustusta saavutettavuuden kehittämiseen, monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden edistämiseen ja kulttuuriperintökasvatukseen? Aineistona ovat Museoviraston vuosina 2001 - 2006 jakamat avustukset innovatiivisiin hankkeisiin. Kysymyksenäni on, toteutuvatko ja missä määrin avustukselle asetetut tavoitteet eli voidaanko kyseisellä tavalla suunnatun avustuksen kautta saada aikaan taiteen ja kulttuurin yhdenvertaisempaa saavutettavuutta.

Tämä kooste on tiivistelmä kyselytutkimuksesta, jonka olen tehnyt osana pro gradu - tutkielmaani Jyväskylän yliopistolle taidekasvatuksen laitokselle. Kyselyn on teettänyt työnantajani Valtion taidemuseo ja siellä toimiva taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys. Selvityksen aiheena on resurssiohjaus ja tarkemmin kyseisen avustuksen vaikutus museoihin. Kehys on saanut rahoitusta selvityksen tekemiseen Euroopan unionin Yhdenvertaisten mahdollisuuksien teemavuoden 2007 ohjelmasta.

2. Museoviraston jakamat avustukset innovatiivisiin hankkeisiin

Museovirasto jakaa valtion talousarviossa vuosittain osoitetut määrärahat museoiden harkinnanvaraisiin valtionavustuksiin. Innovatiivisiin hankkeisiin osoitettua määrärahaa voivat hakea museot, jotka ovat kunnan, yhdistyksen tai säätiön ylläpitämiä ja jotka ovat päätoimisesti ja ammatillisesti hoidettuja. Avustukset on tarkoitettu museoiden omiin tai yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa toteutettaviin hankkeisiin. Innovatiivisten hankkeiden teemat voivat vaihdella. Avustuksia myönnettäessä ensisijaisiksi on katsottu hankkeet, jotka tähtäävät museoiden saavutettavuuden kehittämiseen, monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden edistämiseen ja kulttuuriperintökasvatukseen.

Avustuksen syntyyn vaikutti museopoliittinen Museo 2000 -ohjelma. Siinä esitettiin museoita ympäröivään yhteiskuntaan avaavia ehdotuksia ja kiinnitettiin huomiota mm. vuorovaikutteisuuden yleisön kanssa ja asiakkaiden tarpeisiin vastaamiseen osana museotyön laadun arviointia ja kehittämistä. Ohjelman mukaan museolaitosta

kehitettäisiin lisäämällä museoiden jatkuvaa yhteistyötä ja yhteiskunnallista aktiivisuutta; museoita tulisi avata yhä enemmän yleisölle ja panostaa henkilökunnan jatkuvaan koulutukseen.

Ensimmäinen innovatiivisiin hankkeisiin jaettu rahasumma vuonna 2001 oli miljoona markkaa, viiden vuoden päästä vuonna 2006 jaettiin 262 000 euroa. Museovirastossa on vuosina 2001 - 2006 käsitelty vuosittain 35 - 50 museoilta tullutta hakemusta. Keskimäärin puolet hakijoista on vuosittain saanut avustusta. Yhteensä näinä vuosina on jaettu innovatiivisiin hankkeisiin 162 avustusta 85 museolle. Avustukset on tarkoitettu osarahoitukseksi hankkeiden kokonaiskustannuksista. Myönnetyn tuen määrä on ollut 5 000 – 15 000 euroa hanketta kohti.

3. Kysely avustuksen vuosina 2001 - 2006 saaneille museoille

Keväällä 2007 tein vuosina 2001 - 2006 innovatiivisiin hankkeisiin avustuksen saaneille museoille internet-pohjaisen kyselyn. Tavoitteena oli saada tietoa resurssien jakoon perustuvan ohjauksen vaikutuksista museoiden toimintaan. Pyrin selvittämään avustuksen vaikutuksia yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden lisääntymiseen museoiden käyttäjien keskuudessa. Keskeisiä teemoja kyselyssä ovat museoiden valitsemat hankeaiheet ja kohderyhmät, hankkeissa tehty yhteistyö muiden toimijoiden kanssa, museossa toimintatapoihin ja yleisöihin mahdollisesti hankkeen myötä tulleet muutokset sekä museoiden ehdotukset avustuskäytännön kehittämiseksi.

Vastausprosentti kyselyyn oli 70.

Näyttää siltä, että niille museoille, jotka hakevat kyseistä avustusta, se voi muodostua lisärahoituslähteeksi, jonka puoleen käännytään aina uudelleen. Osa museoista on siis aktiivisia avustusmuodon hyödyntäjiä. Kiinnostavaa olisi selvittää tarkemmin, mitkä museot eivät hae avustusta ja miksi ne eivät koe avustusmuotoa omakseen.

Kyselyyn vastanneista kulttuurihistoriallisia museoita oli noin puolet, taidemuseoita noin neljännes, erikoismuseoita viidennes vastaajista ja luonnontieteellisiä museoita ei yhtään. Suurin osa Suomen museoista on pieniä kulttuurihistoriallisia museoita. Luonnontieteellisiä museoita on Suomessa vähiten eli kaikista museoista alle 10 prosenttia. Taidemuseoita on Suomessa lukumääräisesti vähemmän kuin

erikoismuseoita, mutta vastauksia saatiin taidemuseoilta selvästi enemmän kuin erikoismuseoilta. Taidemuseot ovatkin suhteessa hiukan ahkerampia kyseisen avustuksen hakijoita ja käyttäjiä kuin erikoismuseot.

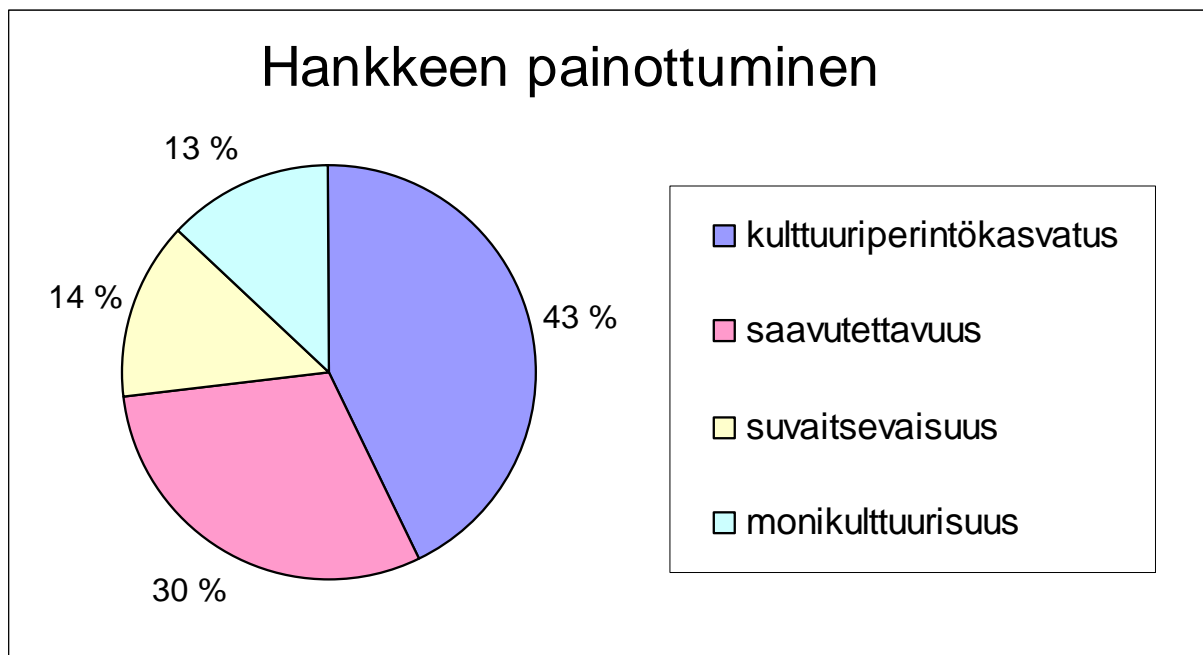
Hankkeiden kohderyhmiksi ilmoitettiin ylivoimaisesti useimmin koululaiset. Reilusti yli puolet mainituista kohderyhmistä oli koululaisia, päiväkotikäisiä tai muita lapsia ja nuoria, oppilaitoksia tai opettajia. Oppimisen ja tiedon saannin lisääminen on ollut hankkeiden ehdottomasti keskeisin tavoite. Muiksi tavoitteiksi on mainittu, että näyttelyiden esillepanoa on haluttu kehittää tai hakea uudenlaisia näkökulmia kokoelmiin. Museo on myös jalkautunut pois omista tiloistaan ja mennyt esimerkiksi kouluun. Hankkeissa on tarjottu tietoa omalla kielellä, on haluttu lisätä museon tarjonnan kiinnostavuutta kohderyhmälle, on haluttu antaa uusia näkökulmia ja aktivoida. On tehty opetuspaketteja ja julkaisuja sekä pidetty luentoja. Usein hankkeissa on kehitetty uusmedian keinoja oppimisen apuvälineenä. Monet hankkeet ovat käyttäneet elävöittäviä ja osallistavia menetelmiä oppimista edistämään. Osassa hankkeita vastaajat ovat yksilöineet oppimistavoitteita, jotka liittyvät yhteisöllisyyteen. Tällaisia ovat erilaisuuden ymmärryksen lisääminen, vuoropuhelu ja epäluuloisuuden poistaminen, äänen antaminen kohderyhmälle, suvaitsevaisuuskasvatus, yhteisötaiteellinen toiminta, identiteetin vahvistaminen, maahanmuuttajien kokemusten dokumentointi ja museoiden osaamisen kehittäminen monikulttuurisuusasioissa. Saavutettavuuden ja esteettömyyden kehittämisen mainitsevat hankkeen tavoitteeksi useat vastaajat. Näin esimerkiksi kun museossa on ollut meneillään peruskorjaus.

Mitä innovatiivisen hankkeen teema-aluetta painotettiin

Kysymykseen oli poimittu teemat hankeavustuksen hakuohjeista, joissa kerrotaan, että innovatiivisten hankkeiden teemat voivat vaihdella ja että avustuksia myönnettäessä ensisijaisiksi on katsottu hankkeet, jotka tähtäävät museoiden saavutettavuuden kehittämiseen, monikulttuurisuuden ja suvaitsevaisuuden edistämiseen ja kulttuuriperintökasvatukseen. Vastaajaa pyydettiin valitsemaan yksi tai useita aihealueita, joihin hanke oli painottunut. Kulttuuriperintökasvatus on laaja-alainen ja luontevasti museoiden toimintaan liittyvä käsite. Se oli nähty paljolti yhteisenä nimittäjänä hankkeille, sillä 80 % vastaajista katsoi hankkeen painottuneen

kulttuuriperintökasvatukseen. Saavutettavuuden kehittäminen nähtiin painotettavana teemana tai yhtenä painotettavista teemoista yli puolessa hankkeista. Suvaitsevaisuuden edistämistä ja monikulttuurisuuden edistämistä painotettiin tasaväkisesti noin neljännesosassa hankkeista.

Kaavio 1. Kulttuuriperintökasvatus painottui hankkeissa avustuksen teema-alueista eniten (tässä esitetty vastausten kokonaismäärästä laskettuina prosentiosuuksina).

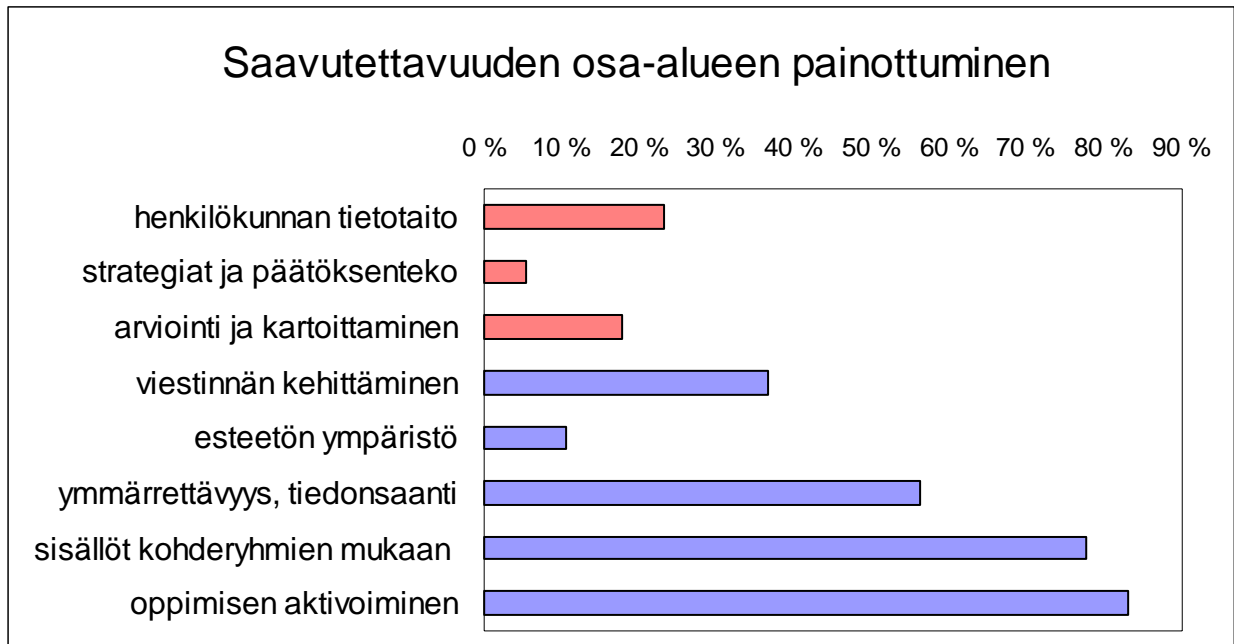

Voiko näistä vastauksista jo päätellä jotain suhteessa tämän selvityksen kysymyksenasetteluun yhdenvertaisuuden lisääntymisestä museoissa? Se, että kulttuuriperintökasvatus oli ylivoimaisesti useimmin hankkeessa painotettu teema, ei vielä kerro yhdenvertaisuusajattelun asemasta hankkeessa. Saavutettavuuden valitseminen useammin painotukseksi kuin suvaitsevaisuus tai monikulttuurisuus voi selittyä silläkin, että saavutettavuus on käsitteenä laajempi. Kuitenkin verrattuna kulttuuriperintökasvatukseen painottamiseen juuri saavutettavuus, suvaitsevaisuus ja/tai monikulttuurisuus hankkeen painotuksina kertovat siitä, että todennäköisesti yhdenvertaisuus lisääntyy ko. hankkeiden myötä.

Minkälaiseen toimintaan suuntauduttiin saavutettavuuden edistämiseksi

Museoiden saavutettavuutta voi jäsentää jakamalla saavutettavuus osa-alueisiin ja tarkastelemalla ajallista jatkumoa, jossa saavutettavuutta edistävät toimenpiteet usein toteutetaan. Kyseistä jaottelua käyttäen avustuksen saaneilta museoilta kysyttiin hankkeen suuntaamisesta. Vastaaajien oli mahdollista valita useita vaihtoehtoja. Kyselyvastauksista käy ilmi, että strategiseen työhön ja päätöksenteon kehittämiseen saavutettavammaksi paneuduttiin hankkeissa minimaalisen vähän ja vain muutamissa hankkeissa on kartoitettu saavutettavuutta. Myöskään henkilökunnan tietotaidon kasvattaminen ei ole valintojen kärkipäässä. Siten peruslähtökohtien parantaminen museoiden saavutettavuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi jää paljolti kyseisen hankerahoituksen ulkopuolella tehtäväksi tai sitten museoissa ei koeta laajasti tarpeelliseksi valmiuksien lisäämistä kyseisillä tavoilla. Vaikutelmaksi jää, että museoissa voitaisiin paneutua enemmän museotyötä ohjaavien peruslähtökohtien kehittämiseen yhdenvertaisuuden näkökulmasta.

Kaavio 2. Saavutettavuuden osa-alueista painottuivat hankkeissa suhteellisen vähän pitkäjänteisesti organisaation valmiuksiin vaikuttavat henkilökunnan kouluttaminen, strateginen työ ja arviointi.

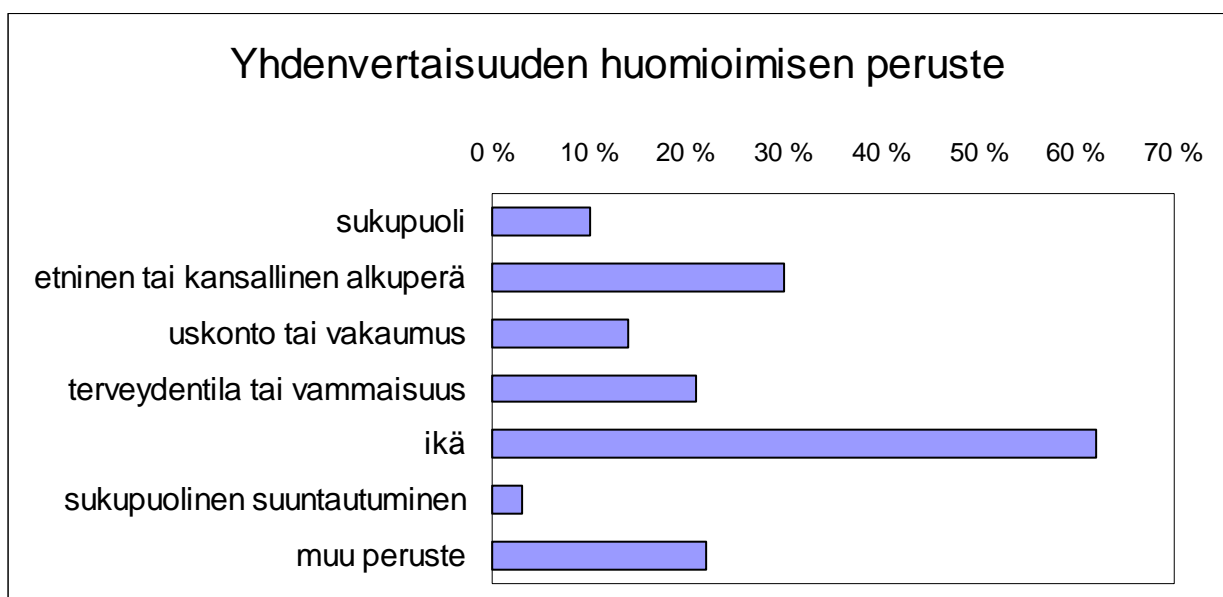

Yhdenvertaisuutta – kenelle?

Vastaajilta kysyttiin, minkälaisin (henkilöön liittyvin) perustein hankkeissa pyrittiin yhdenvertaisuuteen. Perusteet yhdenvertaisuuden huomioimiseen oli poimittu yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä ajavista sopimuksista ja laeista, joissa todetaan, että ketään ei saa syrjiä henkilöön liittyvän syyn perusteella. (Ks. esimerkiksi yhdenvertaisuuslaki.)

Yhdenvertaisuuden lisääminen iän perusteella oli luonnollisesti useimmin saatu vastaus kun koululaiset ovat hankkeissa olleet ylivoimaisesti suurin kohderyhmä (ja muutamassa hankkeessa myös ikääntyneet). ”Tavalliset” koululaiset ovat varmastikin jo pelkästään lukumääräisesti haaste museoille ja museoilta odotetaan koulu yhteistyötä. Etninen tai kansallinen alkuperä, joka oli valittu toiseksi useimmin, jäi kauas lasten ja nuorten huomioimisen taakse. Sukupuolten välisen tasa-arvon kysymykset eivät Suomen museoissa ole vastausten perusteella ajankohtaisia ja sukupuolisen suuntautuneisuuden huomioiminen on vielä yksittäisten muutaman hankkeen varassa. Suomessakin on siis ihmisryhmiä ja vähemmistöjä, jotka tämän kyselyn vastausten perusteella jäävät museoissa vähälle huomiolle.

Kaavio 3. Hankkeissa huomioitiin yleisöjen yhdenvertaisuutta eniten ikään liittyvin perustein. Sukupuolisen suuntautumisen huomioiminen oli toisessa ääripäässä eli hyvin harvinaista.

Museot varmistaisivat yhdenvertaisuuden toteutumista todennäköisemmin silloin kun ne huomioisivat kaikissa kohderyhmissä, myös esimerkiksi koululaisissa, sisällä olevan kirjon monenlaisia ihmisiä. Jos koululaisia, lapsia ja nuoria ei ole aiemmin jossain museossa pystytty erityisesti huomioimaan yleisönä niin edistysaskel on jo se, että heille tarjotaan ikänsä puolesta heille hyvin soveltuvia museokokemuksia.

Yhdenvertaisuuden näkökulmasta hankkeessa tulisi pitää näkökulmana mukana kohderyhmissä esiintyvää moninaisuutta. Tällöin huomioitaisiin mahdollisuuksien mukaan erilaisia oppijoita, monenlaisia kulttuuritaustoja ja kaikenlaisiin erityisryhmiin kuuluvia yksilöitä. Vastausten perusteella joissain hankkeissa onkin näin tehty, mutta vain pienessä osassa hankkeita.

Käytännön toimia yhdenvertaisuuden edistämiseksi

Vastaajia pyydettiin avoimella kysymyksellä kertomaan millaisilla käytännön toimilla yhdenvertaisuuden toteutumista tavoiteltiin. Käytännön toimista toivottiin kuvailua ja esimerkkejä. Tavoitteena oli saada konkreettista tietoa museoiden tavoista ja keinoista toisaalta käsittää ja toisaalta käsitellä yhdenvertaisuuden näkökulmaa museotyössä.

Yhteenvetona voi todeta, että vastauksissa käytännön toimista, joilla yhdenvertaisuutta edistettiin, on nähtävissä monenlaista kekseliäisyyttä ja menetelmät ulottuvat uutta teknologiaa hyödyntävistä uudenlaisiin ihmiskontakteihin perustuviin. Niin monenlaiset tavat ja keinot ovat käytössä, että uskon museoissa olevan kykyä edistää yhdenvertaisuutta silloin jos ja kun kyseisestä tavoitteesta hankitaan tietoa ja siihen halutaan sitoutua. Kuitenkaan vastausten perusteella ei aina voi olla varma, minkä verran yhdenvertaisuuskysymys, joka kuitenkin on olennainen osa saavutettavuutta, on ollut mukana hankkeissa. Esimerkiksi sähköiseen viestintään liittyneen hankkeen yhdenvertaistavasta vaikutuksesta ”Aineiston saatavuuden helpottaminen kaikille ryhmille” jää tarkentamatta mitä keinoja sovelluksessa on käytetty mainitun saatavuuden helpottamiseksi. On mahdollista, että hankkeessa on analysoitu ja huomioitu kaikenlaisten käyttäjien tarpeita, mutta voi myös olla, että hyvän käytettävyyden kriteerit eivät täytykään (ks. esim. JUHTA, JHS 129).

Hankkeessa tehty yhteistyö

Museoiden yhteistyö muiden toimijoiden kanssa on kyselyvastausten mukaan ollut monipuolista ja uusien hankkeiden myötä yhteistyötä on tehty lisää tai uudella tavalla. Voisi sanoa, että hankkeita on leimannut yhteistyön tekeminen monenlaisten toimijoiden kanssa. Kuitenkin kumppanina on useimmin ollut kunnallinen toimija, ehkä läheinen entuudestaan (johtuen jo pakottavista organisatorisista syistä?) ja kenties sikäli tuttu ja turvallinen. Selvästi vähemmän museot ovat lähestyneet kolmatta sektoria eli järjestöjä ja hyvin pienessä mittakaavassa yrityksiä. Yhteistyön tekeminen on lähtökohtaisesti myönteinen asia, sillä yksin museo ei pystyisi täysin vakuuttavasti tarttumaan yhdenvertaisuuden kysymyksiin. Yhdenvertaisuuden lisäämisen kannalta museo tarvitsee kumppaneikseen varsinkin käyttäjiään.

Hankkeen vaikutukset museossa

Selvästikin innovatiivisuuteen tähtäävät hankkeet, jotka ovat museossa uudenlaista toimintaa, myös synnyttävät uusia toimintatapoja. Toimintatapoihin hankkeiden myötä tulleet muutokset liittyivät usein siihen, että on otettu käyttöön uusi tapa tuottaa palvelua joko henkilökunnan kesken tai yhteistyökumppanien kanssa. Taikka siihen, että hankkeessa tullutta kokemusta hyödynnetään jatkossa esim. jonkun kohderyhmän huomioimisessa. Vastausten perusteella yhdenvertaisuuden lisääntymistä voisi olettaa tapahtuneen silloin kun hankeavustusta käyttäneissä museoissa syntyi uudenlaisen yhteistyön myötä uusia toimintatapoja.

Vaikka muutoksia yleisörakenteessa on vaikea pitävästi arvioida, on suurempi osa vastaajista kuitenkin uskonut, että muutoksia syntyi kuin että ei syntynyt. Uusiin yleisöihin liittyvät muutokset tai myöskin vanhan yleisön parempi palveleminen ovat todennäköisesti tuoneet uusia mahdollisuuksia ja lisää yhdenvertaisuutta.

Vastausten mukaan lähes kaikki hankkeet ovat olleet joko täysin tai ainakin miltei onnistuneita eli vastaajat ilmaisevat selvästi tyytyväisyyttä tavoitteisiin pääsemisessä. Olisivatko hankkeille asetetut tavoitteet toteutuneet joka tapauksessa, myös ilman avustusta? Vastaajien mukaan eivät olisi toteutuneet.

Entä millä tasolla saavutettavuuden edistäminen yleisesti on vastaajien edustamissa museoissa? Avustusta käyttäneissä museoissa ollaan melko valmiita menemään sellaisten väittämien taakse, jotka ilmaisevat vahvaa sitoutumista saavutettavuuden edistämiseen. Silloin kun vastauksissa todetaan että saavutettavuutta huomioidaan kaikessa toiminnassa ja joka tapauksessa, herää kysymys, että miten vastaajat ovat määrittäneet saavutettavuuden käsitteen ja mitä kriteerejä he asettavat saavutettavuuden huomioimiselle.

Mikäli museoilta odotettaisiin toimintatapojensa suhteen tietoista ennakkoluulojen purkamiseen paneutumista tai vakiintuneiden, mahdollisesti syrjivien, käytäntöjen analyysia ja uudelleenarviointia, voi olla että kaikki hankkeet eivät ainakaan kovin kattavasti edistäneet yhdenvertaisuutta. Mutta lupausta yhdenvertaisuuden lisääntymisen suuntaan kuitenkin on ollut ilmassa, kuten voisi kuvitella esimerkiksi seuraavan vastauksen pohjalta kun vastaaja on kertonut toimintatapojen muutoksesta: ”Hedelmällinen dialogi hankkeen toteuttajien ja museon henkilökunnan kesken - Hankeen myötä museo sai uudenlaisia kävijöitä, koska se ulottui tavallaan ’ulkopuolelle leirin’.”

Hankkeen vaikutukset museon käyttäjien kokemuksiin

Museot raportoivat museotarjonnan tulleen yleisön kannalta monin tavoin mahdollisemmaksi käyttää, kiinnostavammaksi, antoisammaksi, helpommaksi jne. Tämän myötä myös tavoitettiin uusia yleisöjä ja monenlaisia yleisöjä. Uskonkin, että monet yleisöt ovat hankkeiden myötä saaneet paljon aiempaa suurempaa hyötyä ja iloa museoista. Se on olennainen asia myös yhdenvertaisuuden kannalta.

Yhdenvertaisuuden edistämisen näkökulmasta tärkeää olisi myös museoiden oma analyysi ja arvioinnin tekeminen sen suhteen kuinka pitkälle hankkeissa edistettiin. Eräässä vastauksessa todettiin: ”Työttömien osalta hankkeesta ei saatu paljon hyötyä, ilmeisesti tarjontamme ei kohtaa työttömien arvomaailmaa laajassa mitassa.” Kyseinen huomio on arvokas; se voi toimia lähtökohtana laajemmalle ja syvemmälle itsearvioinnille, yhteistyön kehittämiseksi ja siten vähitellen toiminnan kehittämiseksi.

Laitteita ja varusteita hankittiin

Hankkeiden toteuttamisen myötä tehtiin laite- tai varustehankintoja. Tämä on voitu tehdä myös hankkeen omarahoitusosuudesta. Laitehankinnatkin osittain heijastavat konkreettisia ratkaisuja yhdenvertaisuuden lisäämiseen. Usein hankittiin digitaalisia laitteita, näyttelytekniisiä laitteita tai välineistöä ja rekvisiittaa kuten kosketeltavia esineitä. Opetus- ja työpajamateriaalia hankittiin samoin kun yleisön käyttöön suurennuslaseja, taskulamppuja ja kuulokojeen käyttäjiä palvelevia induktiosilmukoita. Näkövammaisia ajatellen oli teetetty kohokarttoja ja pistekirjoitustekstejä.

Yllätyksiä ja haasteita

Kyselyssä kysyttiin mitä yllätyksiä hanketta toteutettaessa tuli eteen ja mihin hankkeiden toteuttajat eivät olleet osanneet varautua? Vaikka moni vastasi, että yllätyksiä ei tullut, oli suurelle osalle vastaajia haasteeksi muodostunut hankkeen vaativuus monin eri tavoin. Yllätyksiä tai hankaluuksia aiheutti esimerkiksi suuri työmäärä, aikataulutuksen ongelmat, hankkeen kalleus, suuri osaamisen tarve, henkilöstön vaihtuvuus ja suhteet yhteistyötahoihin.

Uutta ja innovatiivista

Se, että yleisö osallistui itse aktiivisesti tekemällä ja toimimalla, oli poimittavissa vastauksista yhdeksi yhteiseksi nimittäjäksi sille, mitä museot pitivät innovatiivisena. Innovatiivisuutta hankkeissa ilmensi myös se, että lyhytkestoisesta hankerahoituksesta huolimatta jotkut halusivat viedä valitun näkökulman kokonaisvaltaisesti ja pysyvästi museon toimintaan. Tästä esimerkkinä se, että jossain museossa näkövammaisille suunnattu näyttely tehtiin pysyväksi osaksi perusnäyttelyä tai kuten yksi vastaaja kuvailee: "[Innovatiivista oli] Se, että monikulttuurisuutta ei lähdetty edistämään irrallisena projektina vaan osana museon normaalia toimintaa ja viemällä monikulttuurisuuden näkökulmia mm. kokoelmapoliittiseen ajatteluun." Useissa hankkeissa innovatiivisena nähtiin se, että toimintaa vietiin ulos museosta, esimerkiksi työpajoja pidettiin muualla kuin museon tiloissa. Muita uusia näkökulmia oli esimerkiksi se, että otetaan museoon töihin maahanmuuttaja tai vammaisen ihminen, jolloin vähemmistönäkökulma tulee luontevasti ja vauhdilla työhön mukaan.

Museot ovat siis omasta näkökulmastaan olleet innovatiivisia monin erin tavoin. Ne ovat ottaneet käyttöön uusia menetelmiä, kehittäneet sellaisia uusia (toiminta)sovelluksia, joissa osaset yhdistyvät uudella tavalla, huomioineet uusia kohdeyleisöjä ja tehneet uutta yhteistyötä. Ne ovat myös kannustaneet yleisöä toiminnallisuuteen ja itse tekemiseen, pyrkineet ottamaan edistyksellisen näkökulman kokonaisvaltaisesti museon toimintaan sekä vieneet museon toimintaa ulos museosta.

Mitä mieltä avustuksesta?

Yhteenvedon voisi todeta, että vastaajat viittasivat paljolti siihen, että kokeellisuus, toiminnan elävyys ja kehittäminen mahdollistuvat museoissa avustuksen myötä. Avustukseen ollaan laajalti tyytyväisiä lukuun ottamatta aikataulullisia kysymyksiä. Myös joitain avustuksen teemoja koskevia kehittämissuhteita ja kritiikkiä tuli esille.

4. Tyypilliset vastaukset ja epätyypilliset vastaukset

Kyselyyn saatujen vastausten perusteella on hahmoteltavissa tyypillinen hankeavustusta käyttänyt museo ja tyypillinen hanke. Tyypilliset vastaukset auttavat näkemään hankeavustuksen käytön yleistä suuntaa. Kun kiinnitetään huomio hajontaan, tulee vastaan yksittäisiä keskenään erilaisia vastauksia, jotka eivät ole samasta muotista.

Kaavio 4. Taulukkoon on koottu yhteen sarakkeeseen tyypillisiä kyselyvastauksia ja toiseen sarakkeeseen esimerkkejä harvinaisista vastauksista.

KYSYMYKSET	TYYPILLINEN VASTAUS	HARVINAINEN VASTAUS
MILLAINEN MUSEO	kulttuurihistoriallinen, pieni, Länsi-Suomesta	erikoismuseo, iso, Oulun läänistä
KOHDERYHMÄ	koululaiset	oma henkilökunta tai kulttuuritoimijat tai sosiaali- ja terveysalan toimijat
TAVOITE	oppiminen, tiedon jakaminen	liittyivät yhteisöllisyyteen: erilaisuuden ymmärryksen lisääminen, vuoropuhelu, epäluuloisuuden poistaminen tai äänen antaminen kohderyhmälle

VALITTU TEEMAPAINOTUS (saavutettavuus, suvaitsevaisuus, monikulttuurisuus, kulttuuriperintökasvatus)	kulttuuriperintökasvatus	monikulttuurisuuden edistäminen
SAAVUTETTAVUUDEN OSA- ALUEEN PAINOTUS	oppimisen aktivoiminen, tiedon jakaminen	rakennetun ympäristön esteettömyyden kehittäminen
YHDENVERTAISUUSPERUSTE	ikä	sukupuolinen suuntautuminen
KEINOT YHDENVERTAISUUDEN TAVOITTELEMISESSA	opastusten ja näyttelyiden kehittäminen kohderyhmien tarpeiden mukaisiksi	ilmainen sisäänpääsy, fyysisten esteiden poistaminen
YHTEISTYÖTAHO	kunnallinen toimija	yrietykset, taiteilijat
YHTEISTYÖN KESTO	sekä ennen että hankkeen jälkeen	ei ennen hanketta eikä hankkeen jälkeen
UUDET TOIMINTAMALLIT	palvelun tuottamisen tapa	ei syntynyt
YLEISÖRAKENTEEN MUUTOS	ei osaa arvioida	ei muutosta
HANKERAHOITUKSEN VAIKUTUS HANKKEEN TOTEUTUMISELLE	hankkeelle asetetut tavoitteet eivät olisi toteutuneet ilman saatua avustusta	hankkeelle asetetut tavoitteet olisivat varmasti voineet toteutua jossain muodossa ilman avustusta
SAAVUTETTAVUUDEN JA YHDENVERTAISUUDEN HUOMIOIMINEN	huomioidaan kaikessa museon toiminnassa joka tapauksessa	ei huomioida museon toiminnassa
HANKKEEN ONNISTUMINEN	onnistui	ei päässyt tavoitteisiin
YLLÄTYKSELLISTÄ	hankkeen vaativuus	pienet hyvät yllätykset esim. pistekirjoituksen teettäminen osoittautui varsin edulliseksi tai että hankkeen aikana lasten joukosta nousi esiin näyttelijälahjakkuuksia
INNOVATIIVISTA	uudet työtavat ja menetelmät	maahanmuuttajan tai vammaisen ihmisen palkkaaminen töihin
KEHITTÄMISEHDOTUKSET AVUSTUSKÄYTÄNTÖÖN	tyytyväisyyttä, ei ehdotuksia	avustuksen teemojen kyseenalaistaminen, käytännön ehdotukset aikarajoista yms.

5. Arviointia ja pohdintaa

Avustuskäytännöt

Kysely avustuksen käyttäjille osoitti, että museot ovat hyvinkin tyytyväisiä avustuksen hallinnointiin, sekä hakumenettelyyn että raportoimiseen. Vastaajina olivat avustuksia saaneet museot eikä kritiikkiä paljoakaan tullut esille, vaikka samat museot ovat voineet saada myös kielteisiä päätöksiä vuosien varrella.

Aikataulutuskysymykset oli yksi asia, jonka museot kokivat ongelmallisina. Päätöksen saatuaan museoilla on kiire hankkeen toteuttamisessa aikarajan puitteissa eikä kiire aina palvele päämääriä parhaalla mahdollisella tavalla. Myös pidempikestoista hankerahoitusta toivottiin. Olisiko aikataulukysymyksille löydettävissä muita malleja? Entä mikä olisi vastaus museoissa esitettyyn huoleen siitä, että nykyajan teknologiapainotteisuus tuo mukanaan kysymyksiä laitehankinnoista, joita tulisi myös jostain määrärahasta voida kattaa?

Avustuksen teemat ja niiden toimivuus

Kun Museovirasto vuosittain julistaa hankeavustukset haettaviksi, ei siinä yhteydessä avata käsitteitä innovatiivisuus, saavutettavuus, monikulttuurisuus, suvaitsevaisuus tai kulttuuriperintökasvatus. Tulisiko teemojen sisältöä määritellä tarkemmin siinä yhteydessä kun avustus julistetaan haettavaksi? Tulisiko hakemuksessa pyytää hakijaa kuvaamaan tarkemmin hankkeen sisältöä suhteessa avustuksen teemoihin? Sitä kautta hakijamuseo todennäköisesti pohtisi tarkemmin teemojen toteutumista hankkeessa ja hakemuksen käsittelijän mahdollisuus verrata hakemuksia toisiinsa kyseiseltä osin voisi olla helpompaa. Silloin avustukselle valittujen teemojen merkitys kasvaisi entisestään ja avustuksen ohjaava vaikutus korostuisi. Jos haluttaisiin mennä päinvastaiseen suuntaan ja jättää museoille mahdollisimman vapaat kädet, jätettäisiin teemoittelu vähäiseksi, esimerkiksi yhden yleisen teeman, kuten tässä tapauksessa innovatiivisuuden, varaan. Tätä oli museoiden taholta ehdotettukin.

Avustuksen sanamuodot eivät rajaa teemoja ehdottomasti, mutta ne kuitenkin suuntaavat hankkeita. Onko avustuksen suuntaaminen näin ollut mielekäs ratkaisu? Vastaus riippuu siitä, millaisena museon tehtävä nähdään ja minkälaisen painoarvon yleisötyö sekä yhdenvertaisuus-tavoitteet saavat museokuvassa. Museon tehtävää pohditaan alan sisällä jatkuvasti eikä muutoksen suunnasta ja keinoista olla aina yksimielisiä.

Kannattaisiko avustuksen teemoja vaihdella, toisiko se elävyyttä ja uusia hakijoita vai ennemminkin tempoilevuutta? Silloin kun teemoja etsitään, mikä olisi hyvä, ehkä kollektiivisesti kulttuurihallintoa, museokenttää ja myös museoyleisöjä kuuleva menetelmä löytää teemat? Nykyisten avustusteemojen taustalta löytyvät Museo 2000 - ohjelman tavoitteet. Museopoliittisen ohjelman laatimiseen liittyi selvitysten tekemistä ja prosessissa mm. kuultiin museokenttää laajasti kyselyn välityksellä. Huomio kiinnittyy siihen, että ohjelmaa tekivät lähinnä museoalan asiantuntijat eikä käyttäjätahoja sidottu prosessiin esimerkiksi kansalaisjärjestöjä kuulemalla.

Avustuksen teemat ovat tällaisenaan antaneet toisaalta väljyyttä ja toisaalta sysäyksiä yhdenvertaisuutta lisäävään suuntaan. Nyt yleisötyö on painottunut hankkeissa, mutta myös kokoelmatyöhön niin kuin tutkimiseenkin ja kaikkeen museotyöhön olisi mahdollista ja tarpeellista liittää näkökulmaksi yhdenvertaisuus. Teemoittelussa voisi kenties kannustaa sellaista yhdenvertaisuuden tavoittelua, joka ulottuisi koko museotoimeen ja museoinstituution eri osa-alueille?

Hankkeiden myötä parempaa saavutettavuutta

Varmasti voi todeta, että hankeavustuksen käyttämisen myötä museoiden kyky huomioida monenlaisia yleisöjä on lisääntynyt. Tähän ovat vaikuttaneet avustuksen teemat sekä hankeavustuksilta odotettu innovatiivisuus, mikä on pakottanut ja kannustanut museoita tekemään jotain uutta.

Kokeiluja ja kehittelyjä museoissa on tehty niiden omista lähtökohdista. Ehkä kaikki hankkeet eivät näyttäydä erityisen edistyksellisinä, mutta jokaisen museon olosuhteet

ovat omanlaisiaan ja luovat omanlaisensa toimintaympäristön. Haluaisinkin tässä arvioinnissani antaa arvoa sille, että museot ovat hankkeissa terästäneet kykyään kohdata ja palvella - vaikka vaan ”ihan tavallisiakin” - yleisöjä. Esimerkiksi tyypillinen avustusta käyttänyt museo ja tyypillinen hanke eivät yllätä kohderyhmillään tai hankkeiden painotuksilla kun tyypillinen hanke suunnattiin koululaisille ja haluttiin edistää oppimista. Lasten ja nuorten huomioiminen museotyössä on kuitenkin olennainen asia, esimerkiksi Museo 2000 -ohjelmassa nuoret ja koululaiset nähtiin tärkeänä kohderyhmänä ja todettiin, että edellytykset pitkäjänteiselle työskentelylle koulujen ja museoiden välillä olivat vasta muotoutumassa.

Kaikissa ”tavallisissakin” kohderyhmissä on kuitenkin sisällä moninaisuutta. Esimerkiksi pelkän nuoren iän takia suomalainen koululainen ei täysin syrjäydy museotarjonnasta, joten on tarpeen tunnistaa kohderyhmissä niiden sisällä oleva moninaisuus. Kysely myös osoitti ”katvealueita”, esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen lähes olemattoman huomioimisen. Siksi oletan, että museoissa on syytä olla jatkuvasti valppaana sen suhteen, kuka mahdollisesti jää museotyössä ulkopuolelle tai huomioimatta. Hankkeet ovat kuitenkin antaneet museoiden työntekijöille uudenlaista kokemusta yhteistyökumppaneista ja yleisöistä. Siten hankkeet ovat avanneet museoita ulospäin, mikä oli asetettu Museo 2000 -ohjelmassa yhdeksi tavoitteeksi.

Kuka pääsee museoon?

Tämän selvityksen otsikossa esitän kysymyksen, kuka pääsee museoon. Kysymykseen voi liittää useita näkökulmia. Ensinnäkin kuka pääsee museoon yleisöksi? Innovatiivisiin hankkeisiin suunnatun avustuksen ansiosta aiempaa useampi ihminen pääsee museokäynnille, sillä hankkeissa on poistettu ainakin fyysisiä, henkisiä, taloudellisia ja maantieteellisiä esteitä. Katvealueita kuitenkin jää.

Entä kuka pääsee museon näyttelyyn esille? Näyttäisi siltä, että näyttelynäkökulmat ja -aiheet ovat hiukkasen laajentuneet yhdenvertaisuuden suuntaan silloin kun museo on työstänyt sisältöjä yhdessä kohderyhmänsä kanssa.

Kuka sitten pääsee museoon töihin? Hankeavustuksen turvin muutamia ihmisiä pääsee tekemään pätkän verran töitä museoissa. Hankkeisiin on palkattu tekijöitä ja ostettu palveluita - joissain hankkeissa jopa vaikeasti työllistyvistä vähemmistöistä.

Kuka pääsee museon kokoelmiin tallennetuksi ”historian kirjoihin”? Vastauksista ei käynyt ilmi, että onko museoiden kokoelmiin hankittu näyttelyissä esillä olleita vähemmistönäkökulmiin liittyneitä esineitä tai teoksia. Kaiken kaikkiaan hankeavustus on selvästi toiminut aktivoijana siihen suuntaan, että museoissa eksklusiivisuus vähenee ja useampi ihminen pääsee osalliseksi museoinstituutiosta. Mutta pelkästään kyseisenlaisen hankeavustuksen turvin ei museoita vielä pystytä avaamaan kaikille.

Yhdenvertaisuutta – kattavasti vai kapeasti, kestävästi vai hetkellisesti?

Kulttuurisella yhdenvertaisuudella tarkoitan tässä yhteydessä ihmisten yhtäläistä oikeutta tehdä valintoja ja päästä osalliseksi kulttuurista: oikeutta osallistua, olla tuottamassa kulttuuria, sisältöjä ja merkityksiä sekä ottaa vastaan ja olla vuorovaikutuksessa toisten tuottamien sisältöjen ja merkitysten kanssa. Onko kulttuurinen yhdenvertaisuus lisääntynyt Museoviraston jakaman hankeavustuksen myötä?

Yhdenvertaisuuden edistämisen näkökulmasta on varmastikin ollut eduksi se, että avustus on suunnattu saavutettavuuteen, monikulttuurisuuteen ja suvaitsevaisuuteen sekä myös kulttuurikasvatusteeman myötä yleisöjen parempaan huomioimiseen ja laajentamiseen. Joissain museoissa ja hankkeissa näkökulmiin on paneuduttu erityisen huolella eikä vain suhteessa yleisötyöhön vaan myös esimerkiksi työntekijöiden rekrytointiin. Kaiken kaikkiaan yhdenvertaisuuden toteutumisen näkökulmasta jää kysymyksiäkin ja varmasti myös toteutumattomia unelmia. Ne liittyvät siihen, miten laajasti ja perinpohjaisesti museot huomioivat yhteiskunnan ja sen väestön moninaisuutta hankkeissaan ja myös siihen, kuinka suunnitelmallista ja kestävää hankkeissa aikaansaatu myönteinen vaikutus on.

Silloin kun museoita halutaan erityisesti ohjata yhdenvertaisuuden huomioimiseen, voidaan tämän kaltaisella projektirahoituksella kannustaa hankkeisiin, jotka edesauttavat myönteistä kehitystä ainakin hetkellisesti. Projektirahallakin voidaan luoda

pitkäkestoisempia edellytyksiä yhdenvertaisuuden edistämiseksi, mikäli rahoitusta olisi mahdollista suunnata sellaiseen perustavanluonteiseen työhön kulttuurikohteissa kuin saavutettavuuden arviointien ja kartoitusten tekemiseen sekä suurempaan yhdenvertaisuuteen tähtäävien saavutettavuussuunnitelmien laatimiseen.

LIITE 1
SAATE MUSEOILLE SÄHKÖISESTI LÄHETETTYYN KYSELYYN

Hei!

Museonne on saanut Museovirastolta innovatiivisiin hankkeisiin suunnatun avustuksen joko kerran tai useita kertoja vuosien 2001 - 2006 välillä.

Olemme selvittämässä kyselyn avulla avustuksen vaikuttavuutta ja antamanne vastaukset ovat apuna avustuskäytäntöjen kehittämisessä.

Oheisen linkin kautta pääsette nopeasti täytettävään verkkokyselyyn.

<http://www.webropol.com/> - - -

Kysely täytetään kunkin avustusta saaneen hankkeen osalta erikseen. Avatkaa linkki kyselyyn uudelleen kun alatte täyttää kyselyä seuraavan hankkeen osalta.

Jos museossanne joku muu kuin tämän viestin vastaanottaja vastaa kyselyyn, voi tämän viestin välittää edelleen. Kyselyssä pyydetään vastaajan yhteystietoja, jotta pystymme seuraamaan keneltä saamme vastauksia. Selvityksessä/tutkimuksessa ei kuitenkaan nimeltä mainita vastanneita museoita, vaan vastaajat ovat anonyymejä.

Kyselyn toteuttamiseen on saatu tukea EU:n Yhdenvertaisten mahdollisuuksien teemavuoden 2007 kansallisesta rahoituksesta. Kysely selvittää avustuksen vaikutuksia yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden lisääntymiseen museoissa.

Kiitämme lämpimästi vastauksistanne. Viimeinen vastauspäivä on tiistai 20.3.

Sari Salovaara, Kulttuuria kaikille -palvelu, Valtion taidemuseo/Kehys

Marianna Kaukonen, Museovirasto

Päivi Salonen, opetusministeriö

LIITE 2 MUSEOILLE SÄHKÖISESTI LÄHETETTY KYSELY

Innovatiiviset hankkeet

Tämä kysely on suunnattu niille museoille, jotka ovat saaneet Museoviraston jakamaa avustusta innovatiivisiin hankkeisiin.

Kyselyn avulla kartoitetaan avustuksen vaikutuksia museoiden toimintaan. Tarkoitus on selvittää, edistääkö kyseisellä tavalla suunnattu avustus yleisöjen yhdenvertaisuutta ja museoiden saavutettavuutta. Toivomme vastausten antavan työkaluja avustuskäytäntöjen kehittämistyöhön.

Kyselyn toteuttaa Valtion taidemuseon kehittämissyksikkö Kehyksessä toimiva Kulttuuria kaikille -palvelu yhteistyössä Museoviraston ja opetusministeriön kanssa.

Pyydämme vastauksia tiistaihin 20.3. mennessä.

Ystävällisin terveisin,
Sari Salovaara, Valtion taidemuseo
Marianna Kaukonen, Museovirasto
Päivi Salonen, opetusministeriö

1) Museomme on saanut innovatiivisiin hankkeisiin jaettavan avustuksen

yhden kerran
useita kertoja (huom. vastaukset kustakin hankkeesta erikseen omalle
vastauslomakkeelleen)

2) Museomme on

kulttuurihistoriallinen museo
taidemuseo
luonnontieteellinen museo
erikoismuseo

3) Museossamme on museoammatillisia työntekijöitä

1-3
4-7
yli 7

4) Museomme on

Lapin läänissä
Oulun läänissä
Länsi-Suomen läänissä
Itä-Suomen läänissä
Etelä-Suomen läänissä

5) Hankkeen toteutusvastuu kuului museossamme seuraavalle henkilölle (nimike, tehtävä)? Kerro myös jos toteuttaja tuli vakinaisen henkilökunnan ulkopuolelta.

6) Hankkeen tavoite ja ensisijainen kohderyhmä oli

7) Hankkeemme painottui (voit valita useita vaihtoehtoja)

saavutettavuuden kehittämiseen
monikulttuurisuuden edistämiseen
suvaitsevaisuuden edistämiseen
kulttuuriperintökasvatukseen

8) Avustuksen kohteena oleva hanke oli suunnattu (voit valita useita vaihtoehtoja)

Henkilökunnan tietotaidon kasvattamiseen yleisöjen moninaisuuden huomioimisessa
Strategioiden ja päätöksenteon kehittämiseen huomioimaan saavutettavuutta
Museomme saavutettavuuden arviointiin ja kartoittamiseen
Viestinnän kehittämiseen saavutettavammaksi
Rakennetun ympäristön esteettömyyden kehittämiseen
Helpon ymmärrettävyyden ja tiedon saannin kehittämiseen
Sisältöjen kehittämiseen huomioimaan valittuja kohderyhmiä
Oppimisen aktivoimiseen valittujen kohderyhmien kohdalla

9) Hankkeessamme pyrittiin yleisön/yleisöjen yhdenvertaiseen kohteluun erityisesti huomioiden (voit valita useita vaihtoehtoja)

sukupuoli
etninen tai kansallinen alkuperä
uskonto tai vakaumus
terveydentila tai vammaisuus
ikä
sukupuolinen suuntautuminen
muu peruste:

10) Millaisilla käytännön toimilla yhdenvertaisuuden toteutumista tavoiteltiin? Kuvaile, kerro esimerkkejä.

11) Hankkeessa tehtiin yhteistyötä (voit valita useita vaihtoehtoja)

muiden museoiden kanssa
muiden kulttuurilaitosten kuin museoiden kanssa
kunnallisten toimijoiden kanssa
alueellisten toimijoiden kanssa
järjestöjen kanssa
yritysten kanssa (muu kuin ostopalvelu)
yksittäisten yleisön edustajien kanssa
muiden kanssa:
hankkeessa ei tehty yhteistyötä

12) Edellä mainittua yhteistyötä oli ollut jo ennen hanketta

kyllä
ei

13) Edellä mainittua yhteistyötä on ollut myös hankkeen päätyttyä

kyllä
ei

14) Hankkeen vaikutukset

täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä, ei samaa eikä eri mieltä, jokseenkin eri mieltä, täysin eri mieltä

Hankkeen toteuttamisen myötä museossamme syntyi uusia toimintatapoja
Hankkeen myötä museomme yleisörakenne muuttui
Museon näkökulmasta hankkeemme onnistui tavoitteissaan
Hankkeen tavoitteet olisivat toteutuneet jossain muodossa myös ilman avustusta
Saavutettavuutta ja yhdenvertaisuutta huomioidaan kaikessa museomme toiminnassa
joka tapauksessa

15) Tarkenna edellisiä (kohdan 14) vastauksiasi ja arvioi hankkeen vaikutuksia museonne toiminta- ja työtapoihin, kuvaile mahdollisia muutoksia

16) Tarkenna edellisiä (kohdan 14) vastauksiasi ja arvioi hankkeen vaikutuksia yleisöönne, kuvaile mahdollisia muuutoksia

17) Hankkeen toteuttamisen myötä avustusrahoilla tehtiin laite- tai varustehankintoja

kyllä, minkälaisia
ei

18) Mitä yllätyksiä hanketta toteutettaessa tuli vastaan? Mihin ette olleet osanneet varautua?

19) Innovatiivista, uutta luovaa, hankkeessamme oli mielestäni

20) Miten hyvin kyseinen avustus mielestäsi palvelee museoita? Miten avustuskäytäntöä voisi kehittää?

21) Vastaajan yhteystiedot

Nimi:
Sähköpostiosoite:

Lisätietoja voi kysyä Sari Salovaaralta,
sari.salovaara@fng.fi,
Kulttuuria kaikille -palvelu,

Taidemuseoalan kehittämissyksikkö Kehys,
Valtion taidemuseo,
p. 040 5078660.

Lähetä